

BETLEHEMES JÁTÉK NYÍR-BŐL

(NYÍRBÁTOR)¹

SZEMÉLYEK: *Első angyal; Második angyal; Első pásztor; Második pásztor; Huszár, aki a beköszöntő is; Öreg.*

Az angyalok és pásztorok fehér alsószoknyát, fehér inget viselnek, az *Öregen* bunda vagy guba van, a Huszár is fehérben van, mint az angyalok, de fakard lóg az oldalán, amelyet színes papirossal ragasztanak be. Valamennyien eszímát viselnek, az *Öregnek* nagy a bajusza, szakállá, fején kopott kuesma, a pásztorok és angyalok keménypapírból készült hosszú sisakot hordanak. A Huszár kivételével valamennyinek nagy bot a markában. A Betlehemet maguk készítik fából: tornyos kis templom, csengővel, kívül még órát is főttenek rá. Belül üzletben vásárolt papiross Szűz Mária, Szent József és kis Jézus a jászolban, körülötte szintén boltban vásárolt gipsz-szobrocskák: kutya, bárány, farkas, bundás öreg pásztor, néhol szamar is, ökör is van. A Huszár vezetése alatt lépnek be az ajtón:

HUSZÁR:

Jőestét, jőestét idebe mindennek,
Az én surgás [?] madaraim odakinn pihennek.
Ők is szeretnének vélem társalogni,
Krisztus születését vélem eltölteni.

Egy szép Betlehent készítettünk a házigazda és a gazdaasszony számára, szabad-é behozni?

BENTIEK: Szabad.²

HUSZÁR: (*behívja őket*):

Gyertek be ti erdéli lakosok,
Hadd lássam, mit tuttok.

MIND: (*énekelnek, csak az Öreg nincs velük: még kinn motoz a konyhán*):

Megszületett a Jézuska
Az éjszaka e jászolba,
Szerencsés óra,
Boldog éjszaka.
Örvendezzünk,

¹ Ez a puszta szövegeközlés, amely a betlehemes játékok egyik gazdag variánsa, szándékkal előzi meg a következő számok egyikében megjelenendő tanulmányát a közlőnek, amelyben a magyarországi, népi betlehemes játékok etnológiai és szociológiai értelmezését kívánja adni: a szöveg eddig folklorisztikailag kutatatlan területről való s illusztrálja majd a tanulmány tételeit. Hogy ilyen tanulmányra valóban szükség van, azt jól bizonyítja *Szendrey Zsigmond* sürgető megjegyzése (l. Magy. Népkölt. Gyűjt. XIV. 305.) és a vonatkozó magyar irodalom szegényessége.

² Néhol úgy kérdezi: Szabad-é az Istent dicsérni? Istentelen helyen ilyenkor nem egyszer azt a választ kapják a gazdától: Szabad, csak vakon. Mindamellet meghallgatták a betlehemeseket, mert úgy illett az íratlan törvényeik szerint.

Betlehembe mennyünk
 A pásztorokkal,
 Istállóban,
 Egy rongyos pajtában
 Ajándékokkal.
 Itt született Isten fija,
 Egy kisdedecke,
 Atyáinktól, mától fogva
 Már kis gyermekese.
 Ó! mint ázik,
 Szent orcája fázik
 Sűrű könnyektől,
 Mennyi könnyek,
 Annyi gyöngyök
 Értünk hullanak
 Ezek a menybéli kincsek } kétszer.
 Lelkünkre fojnak.

HUSZÁR: (*kiszól az Öreghez a konyhába*):

Jöjjön be kend öreg,
 Jó tűz van ide be,
 Hideg az a pitar,
 Didereg ken benne.

ÖREG: (*kintről felel*): Nem megyek, nem megyek, mer a gazdaasszony a forráó zsírt a csizmám szárába önti.

HUSZÁR: Ne féjjen kend öregapám, csak jöjjön be kend.

ÖREG: Nem megyek szerelmes fijam, mer a gazdaasszony a forráó kaláccsal kiveri a fogamat.

HUSZÁR: Megénged magának a gazdaasszony, csak jöjjön be kend.

ÖREG: Bemennék szerelmes fijam, csak nem lelem az ajtó nyílását.

HUSZÁR: Sarka fele, nem úgy, mint másfele.

ÖREG: Hogy, szerelmes fijam, hogy? Szalka fele?

HUSZÁR: Nem öreg, nem, hanem a nyílása fele.

ÖREG: Hát mán erre a nagy kérésetekre csak bemegyek.

HUSZÁR: Vigyázzon kend, öreg, mer egy hét méteres árok van előtte, oszt bor fojik benne, bele ne essen kend.

ÖREG: (*a botját letámasztja és egy nagyot ugrik*):

Hopp Isten, kolbászos jáó estét aggyon az Űristen.
 Tik idebenn esztek, isztok, dorbézoltok,
 Az én szegény, penészes szakállamról
 Nem is gondolkoztok.

HUSZÁR:

Se nem eszünk, se nem iszunk,
 Száraz csontot recsegtetünk,
 Aszt is kennek aggyuk.

ÖREG: Vigyázzatok, mer úgy elegyengetem az ingetek ujját, hogy semmi baja se lesz.

(Az Öreg kivételével mindnyájan énekbe kezdenek.)

Báránkával Jancsika, Jancsika
Menny be te előre.
Térgyet hajtván Urunknak,
Meváltó Jézusunknak
Kérését nyájunkra,
Aldását magunkra,
Kérjed és megaggya,
Ale, Aleluja.

HUSZÁR (az Öreghez): Jöjjön öreg, Betlehembe.

ÖREG: Huva szerelmes fiam? Bujjak a vén tehenbe?

HUSZÁR: Nem öreg, nem, jöjjön kend Betlehembe, óflerájra [?]

ÖREG: Igen, igen szerelmes fiam. Mennyeik Debrecenbe vascorára.

HUSZÁR: Nem öreg, nem, jöjjön kend Betlehembe, óflerájba, a kis Jézuskát imádni. Itt van, aki megvált.

ÖREG: Igen, igen, aki megvárt.

HUSZÁR: Nem öreg, nem, aki megvált.

ÖREG: Igen, igen szerelmes fiam, aki a kis ostorral jól meghánt.

HUSZÁR: Nem öreg, nem, aki megvált.

ÖREG: Igen, igen szerelmes fiam, aki megvált. Hát kicsoda jaz?

HUSZÁR: A kis Jézus, aki ma született.

ÖREG: Kis Jézuska? Piros alma? Ki ápozza?

HUSZÁR: Szűz Mária.

ÖREG: Hát hunn vannak ezek, szerelmes fiam?

HUSZÁR: Itt van öregapám a Betlehenybe. (Kinyitja a Betlehem ajtaját.)

ÖREG: Júj de nagy fényesség! Miféle ócska menyország?

HUSZÁR: Betlehem városa, ahol a kis Jézus született.

ÖREG: Betlehem városa? Hát abba a jászolba ki fekszik?

HUSZÁR: Kis Jézus, aki ma született.

ÖREG: Kis Jézus? A piros alma? Ki ápozza?

HUSZÁR: Szűz Mária.

ÖREG: Hát ezek a bárányok kijéjrik?

HUSZÁR: Kend bárányai.

ÖREG: Hát ez a bundás, ki bojtárja?

HUSZÁR: Kend bojtárja.

ÖREG: Hát ez a kutya, ki kutyája?

HUSZÁR: Kend kutyája.

ÖREG: Hát ez a számár, ki számárja?

HUSZÁR: Kend számara, ojan számár, mint kend.

ÖREG: Ejnye szerelmes fiam, nem vagyok számár.

HUSZÁR: Ne tréfájjon kend öreg, hanem vessen kend keresztet.

ÖREG: Mit szerelmes fiam? Verjem le a kis keresztet? (Le akarja verni botjával a Betlehem keresztjét.)

HUSZÁR: Nem, nem öreg, vessen kend keresztet.

ÖREG: Hányyam a cigánykereket?

HUSZÁR: Nem, nem öregapám, vessen kend keresztet.

ÖREG: Egyem meg a vasperecet?

HUSZÁR: Nem, nem öregapám, vessen kend keresztet.

ÖREG: Igen, igen szerelmes fiam, vessen kend keresztet. Hát hogy kell azt fiam?

HUSZÁR: Öregebb nálamnál kend, próbázza.

ÖREG: Atyának, Szentlélek Isten nevében, Amen.

HUSZÁR: Hát a Fijút hun hagyta kend?

ÖREG: Odakint a pitarban a zsákot tartja.

HUSZÁR: Ne tréfájjon kend öreg, mer maj meglássa, hogy el-kárhozik. Hanem imádkozzon.

ÖREG: Hát hogy kell aszt szerelmes fiam?

HUSZÁR: Öregebb nálamnál, próbázza.

ÖREG: Miatyánk Sátronyban [?], ne vigyé minket Munkácsra, arra a nagy sanyarúságra, inkább vigyé Debrecenbe, arra a szép búza kenyérre. Tyúkhús, libahús, két deci bor belémcsússz, hát ez a vén testem, mikor ég meg pesten?

HUSZÁR: Ismeri kend az óra pontosságát?

ÖREG: Igen, igen szerelmes fiam az oldal gombosságát?

HUSZÁR: Nem, nem öreg, az óra pontosságát!

ÖREG: Igen, igen szerelmes fiam, az orrod fél font húsát?

HUSZÁR: Nem öreg, nem, az óra pontosságát.

ÖREG: Igen, igen szerelmes fiam, az óra pontosságát. Három fer-táj tizenegyre, lefekszek erre a síma gyepre, de előbb keresztet vetek magam alá, *(bottal keresztet kapar)*, hogy az ördögök el ne vi-gyenek.

A többiek énekelnek:

Ó árva pásztorság,
Mezei árvaság,
De elaluttatok,
Elment a nyájakok.
Aluszol-é te juhász, te juhász?

ÖREG:

Hé dehogy is aluszom,
Hé dehogy is aluszom,
Most pödröm a bajuszom.

Valamennyien énekelnek:

Jártak-é itt farkasok, farkasok?
Héj nem is angyalok,
Héj nem is angyalok.
Vitték-é el sok báránt, sok báránt?
Héj nem is a gyapját,
Héj nem is a gyapját.
Ugatták-i a kutyák, a kutyák?
Héj nem is kacagták,
Héj nem is kacagták.

Szaladtál-é utánna, utánna?
Héj nem is előtte,
Héj nem is előtte.
Fojt-é annak sok vére, sok vére?
Héj nem is a teje,
Héj nem is a teje.

ELSŐ ANGYAL: (*csenget a kis toronyban*) Glória!

HUSZÁR: Hajja öreg, angyal szól.

ÖREG: Hallom szerelmes fíjam, hogy a kantyúk a hajnalra szól.

ELSŐ ANGYAL: (*újra csenget*): Glória!

ÖREG: Télbe, szerelmes fíjam, nem jár a gója.

ELSŐ ANGYAL: (*csenget*): Glória!

ÖREG: Essen ki a szemetek gojója.

HUSZÁR: Nem, nem öreg, kejjen fel.

ÖREG: Jó nagy fazik tejfel.

HUSZÁR: Tudom, hogy jó nagy egy féllal is, de maga kejjen fel.

ÖREG: Hát már erre a nagy kérésetekre felkelnék, csak az a baj, nem bírok.

HUSZÁR: Csapófát az öreg alá.

(*Két pásztor odamegy és botot vet alá és segitenek feltuszkolni.*)

ÉNEKELNEK: (*az Öreg sohasem énekel.*)

Kapd rád pajtás a bundát, a bundát,
Fogjál göndör báránykát,
Fogjál göndör báránykát.
Vigyük el az anyyának, az anyyának,
Nagy öröme fíjának,
Nagy öröme fíjának.

ÖREG: Jaj szerelmes fíjaim, de szíépen tuttatok dinolni.

HUSZÁR: Nem danoltunk mi, öreg.

ÖREG: Hát micsináltatok akkor?

HUSZÁR: Énekeltünk.

ÖREG: Na, dinoljatok nekem is egyet.

HUSZÁR: Mejik lesz az öreg?

ÖREG: „Zöld pázsiton heverő...”

MIND (*az Öreg kivételével*):

Zöld pázsiton heverő, heverő
Juhászok gyertek elő,
Juhászok gyertek elő.
Ingetek, gatyátok
Mostan jáó megrázzátok,
Mostan jáó megrázzátok.
Jáól járjon lábotok,
Csattogjon bokátok,
Amint, amint tuggyátok,
A móggyát megaggyátok.

ÖREG (*a betlehemesekhez fordul*): Nagyon szíépen megköszö-

nöm szerelmes fíjaim eszt a dinolást, mostmár elmegyek egy kis bajuszpedróre valót kérni, meg a kis Jézuskának piros csizmára valót kérni.

ÉNEK:

Ó, ó, ó, boldog ez az istálló,
Haj, haj, haj, úgy repülünk, mint a raj.

ÖREG: Aggyatok szerelmes fíjaim egy kis bajuszpedróre valót, meg a kis Jézuskának piros csizmára valót, mer én bejártam Áfrikát, Amerikát, Ergenburgját, láttam aszt a nagy hegyeket, amelyek érvén érték aszt a magos egeket, láttam aszt a nagy vadokat, amelyek rám-rám vicsorgatták vad fogaikat, az egyikre füttyentettem, a másokra kurjantottam, így kedves pajtásaim, hozzátok bėjutottam. Utamban egy rút kecskét találtam, elharapta a bundám farkát, aki eszt nekem visszaadná, evvel a hét métermázsás buzogányommal megajándékoznám.

HUSZÁR: Ne tréfájjon kend.

ÖREG: Hallgass fíjam, mer ojan a szád, mint egy szarkafészek. Én vagyok a muskátli verbung [?] elmondója, kezembe félcipó, jutúró, úgy lecsúszna, mint egy komponicijó [!] Bújj ki csípás szolgáló a sutbú, aggy egy icce bort vagy egy kalácsot, haggy mosásak le szegény pásztorok torkukról a port. Jöttem, montam, fáratam, még a bocskorom meg se talpátam. A mult d'élben a császárral együtt ebédeltem, igen finom tál ételbül a gyomromat megterheltem.

HUSZÁR: Ugyan kedves pajtás, mi vót az első tál étel?

ÖREG: Csirkevirnyogás, bagojnyerítés, kemencenyögés, üres kors^oözörgés.

HUSZÁR: Hát aszt a vélünk társalkodó Peti barátunkat hun hagyta kend?

ÖREG: Odakünn a konyhába a zsákot taresa, hasát fájlajja, kulacs szájját nyajja.

HUSZÁR: Felfutottam a Szent Gelló hegyére, bokkrétát kötöttem Szent János fejére. Hallom, Szent János zörgeti a táncát, de addig ki sem megyek, míg egy hatost nem ád. Ha egy hatost ád, el se fogadom, ha egy pengőt ád, nagyon szépen megköszönöm.

ÉNEKELNEK:

Nosza, nosza jáógazda, jáógazda,
Bocsáss minket utunkra,
Bocsáss minket utunkra.
Házadra, nyájadra, magadra
Szájjon Isten áldása,
Szájjon Isten áldása.
Nem, nem, nem,
Nem megyünk mi innen el,
Míg minket a házigazda
Bunkós bottal, fejszenyéllal,
Majd elbánunk a fejével,
Nem, nem, nem,
Nem megyünk mi innen el,
Míg minket a házigazda

Bunkós bottal ki nem ver.
Nosza juhászim ugorj talpodra,
Ne legyen gondod most a nyájadra
Mer már mi indulunk
És útnak lódulunk
Betlehembe.

*

Kapnak pénzt, bort, kalácsot, sonkát. Az *Öreg* egy jó korsóba teszi a bort, szeredásba a kalácsot. Nagy szakálla mögött lapos üveg van, amelybe — ivás ürügye alatt — ügyesen önti a bort, a háziak persze nem is sejtik ezt. Kampós botjával nem egyszer kolbászt lop a szabad kéményből. Ha rajt csípi, elverik.

Nyírbátor, 1932.

Közli: *Ortutay Gyula.*

„MI, A NÉP“ — AZ ELSŐ AMERIKAI TÖMEGDRÁMA

BALINT GYÖRGY

1933 január 21-e nevezetes napja volt az amerikai színházi életnek. Ekkor mutatták be a newyorki Broadway egyik előkelő színházában az utóbbi évek egyik legérdekesebb és legértékesebb amerikai darabját. Elmer Rice, az ismert, sőt elismert színpadi szerző írta. Címe ez volt: „We, the People“. (Mi, a nép.) A newyorki színházi közönség érdekes darabra számított, mert ismerte Rice régebbi munkáit, tudta, hogy ez a szerző mindig a mélyebb társadalmi kapcsolatok iránt érdeklődik és érdeklődésének határozott, erőteljes formában szokott kifejezést adni. Annakidején ő írta az első amerikai „avangardista“ darabot, a „Számológépet“, amely nemcsak formai újítást jelentett az amerikai színpadon: (az első amerikai expreszionista dráma volt), hanem éles, fölényes, kispolgár-szatirájával is meglepte és elgondolkottatta a szelídebb színházhoz szokott közönséget. Egy másik drámáját az „Uccai jelenet“-et egyes kritikusok az amerikai „Éjjeli menedékhely“-nek nevezték. Egy newyorki külvárosi munkáslakóház életét elevenítette meg ez a darab, leplezetlen őszinteséggel és komoran. Később egyideig simább és megnyugtatóbb társadalmi drámákat a vígjátékokat írt Rice, de ezekből is mindig kicsengett valami keserűség, valami elégedetlen attitűd a mai társadalommal szemben. („Az ügyvéd“, „A földalatti“, „Nápolyt látni“.) Még a legpolgáribb közönség is szívesen fogad a színpadról némi önkritikát — egy bizonyos határig. Rice új darabja, a „Mi, a nép“ túllépte ezt a határt. Ez már több volt, mint önkritika. Monumentális és zajos tömegjelenetei, lázongó hangja, a polgári és munkáshősök éles szembeállításása meghaladta azt, amit a Broadway közönsége jóindulattal elviselhetett. A Rice-darab csúnyán megbukott, félig üres házak mellett adták egy ideig, míg vé-